

O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA KOMPLAENS NAZORATINI TASHKIL ETISHNING HUQUQIY ASOSLARI VA AMALDAGI HOLATI

Tashpulatov Sherzod Abduxamidovich

Toshkent Davlat iqtisodiyot universitet Mustaqil izlanuvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17243073>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston tijorat banklarida komplaens nazoratini tashkil etishning huquqiy asoslari va amaldagi holati keng yoritilgan. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash, bank tizimini modernizatsiya qilish hamda xalqaro standartlarga mos faoliyat yuritish jarayonida komplaens nazoratining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, maqolada mavjud qonunchilik bazasi, xalqaro tajriba hamda O'zbekiston tijorat banklarida komplaens bo'limlari faoliyati tahlil qilinadi va takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Komplaens nazorat, tijorat banklari, huquqiy asoslar, qonunchilik, risklarni boshqarish, moliyaviy barqarorlik, AML/CFT, xalqaro standartlar, bank tizimi.

Kirish

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi moliya-bank tizimida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlatimiz rahbari tashabbusi bilan tijorat banklarini modernizatsiya qilish, ularning kapitallashuv darajasini oshirish, risklarni samarali boshqarish hamda mijozlar manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan normativ-huquqiy baza shakllantirilmoqda. Ushbu jarayonda komplaens nazorati alohida o'rin tutadi.

Komplaens nazorat – bu bank faoliyatida qonunchilik, ichki me'yoriy hujjatlar va xalqaro standartlarga rioya etilishini ta'minlashga qaratilgan tashkiliy-huquqiy mexanizmlar majmuasidir. Mazkur tizim orqali banklarda korrupsiya xavflarini kamaytirish, “pul yuvish” (AML) va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish (CFT), shuningdek, mijozlarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish vazifalari amalga oshiriladi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, bugungi globallashuv sharoitida xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuv, xorijiy investorlar uchun qulay muhit yaratish hamda jahon reytinglarida yuqori o'rinlarni egallashda komplaens nazoratini samarali tashkil etish O'zbekiston banklari oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir.

O'zbekistonda komplaens nazoratining huquqiy asoslari. O'zbekiston Respublikasida komplaens tizimini joriy etish va rivojlantirish bir nechta qonun hujjatlari hamda hukumat qarorlari orqali tartibga solinadi. Asosiy huquqiy manbalar quyidagilardan iborat:

1. “Banklar va bank faoliyati to'g'risida”gi Qonun – banklarning faoliyat yuritish tartibini belgilaydi hamda ularni ichki nazorat va risklarni boshqarish tizimini tashkil etishga majbur qiladi.

2. “Pul yuvishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonun – tijorat banklariga mijozlarni identifikatsiya qilish, shubhali operatsiyalarni monitoring qilish va tegishli organlarga xabar berish majburiyatini yuklaydi.

3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining normativ-huquqiy hujjatlari – tijorat banklarida komplaens nazoratini tashkil etish tartibi, ichki siyosatlar va jarayonlarni joriy etishni nazarda tutadi.

4. Prezident farmonlari va hukumat qarorlari – bank tizimida shaffoflikni ta'minlash, raqobatbardosh muhit yaratish va xalqaro standartlarga moslashishga qaratilgan normativ asos vazifasini o'taydi.

Bundan tashqari, O'zbekiston xalqaro moliyaviy tashkilotlarning tavsiyalariga ham amal qiladi. Jumladan, FATF (Financial Action Task Force) va Bazelsk qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan standartlar milliy qonunchilikka integratsiya qilinmoqda.

Amaldagi holat va tajribalar. O'zbekiston tijorat banklarida komplaens nazorati tizimi bosqichma-bosqich rivojlanmoqda. Hozirgi kunda barcha yirik tijorat banklarida komplaens bo'limlari tashkil etilgan bo'lib, ular quyidagi yo'nalishlarda faoliyat yuritmoqda:

- mijozlarni identifikatsiya qilish va verifikatsiya jarayonlarini takomillashtirish;
- shubhali moliyaviy operatsiyalarni monitoring qilish;
- bank xodimlarini korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha muntazam o'qitish;
- xalqaro AML/CFT standartlarini amaliyotga tatbiq etish;
- ichki me'yoriy hujjatlar va kodekslarga rioya etilishini nazorat qilish.

Misol tariqasida, "O'zsanoatqurilishbank" va "Ipoteka bank" kabi yirik banklarda komplaens tizimi keng joriy etilgan. Ular nafaqat ichki nazorat, balki xalqaro moliya bozorlarida ishonchni oshirish vositasi sifatida ham foydalanmoqda.

Biroq mavjud tajribani tahlil qilar ekanmiz, ayrim muammolar ham kuzatiladi:

- 1.Komplaens bo'limlari faoliyati ba'zan faqat formal ravishda olib boriladi;
- 2.Ayrim banklarda malakali mutaxassislar yetishmaydi;
- 3.Xalqaro standartlarni to'liq joriy etish uchun texnologik infratuzilma hamon rivojlanishi lozim.

O'zbekiston tijorat banklarida komplaens nazoratini tashkil etishning huquqiy asoslari yetarli darajada shakllangan bo'lsa-da, amaliyotda uni yanada takomillashtirish zaruriyati mavjud.

Birinchidan, komplaens tizimini nafaqat huquqiy majburiyat sifatida, balki bankning strategik boshqaruv elementi sifatida shakllantirish lozim. Ikkinchidan, xalqaro tajriba asosida kadrlarni tayyorlash, zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish muhimdir. Uchinchidan, Markaziy bank tomonidan doimiy nazorat va metodik yordam kuchaytirilsa, tizimning samaradorligi oshadi.

Xulosa qilib aytganda, komplaens nazoratining rivoji O'zbekiston bank tizimining barqarorligi va xalqaro maydondagi obro'sini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Shu bois kelgusida bu boradagi islohotlarni chuqurlashtirish mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti uchun strategik ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi "Pul yuvishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining moliya-bank tizimini isloh qilishga oid Farmon va qarorlari.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki me'yoriy hujjatlari.

5. FATF va Bazel qo‘mitasi tavsiyalari bo‘yicha xalqaro hujjatlar.
6. Karimov Sh. “Bank tizimida ichki nazorat va komplaens tizimi” – Toshkent, 2022.
7. Internet manbalari: www.cbu.uz, www.lex.uz.